

Wiad. entomol.	17 (3-4): 145-150	Poznań (1998) 1999
----------------	-------------------	--------------------

Bittacus italicus (O. F. MÜLLER, 1766) (*Mecoptera: Bittacidae*)
w Polsce i na Ukrainie

Bittacus italicus (O. F. MÜLLER, 1766) (*Mecoptera: Bittacidae*)
in Poland and in Ukraine

ROLAND DOBOSZ¹, TADEUSZ B. HADAŚ²

¹Dział Przyrody Muzeum Górnośląskiego, pl. Jana III Sobieskiego 2, 41-902 Bytom

²Zakład Nauk Przyrodniczych Instytutu Tarnogórskiego, ul. Miodowa 34/51,
42-606 Tarnowskie Góry

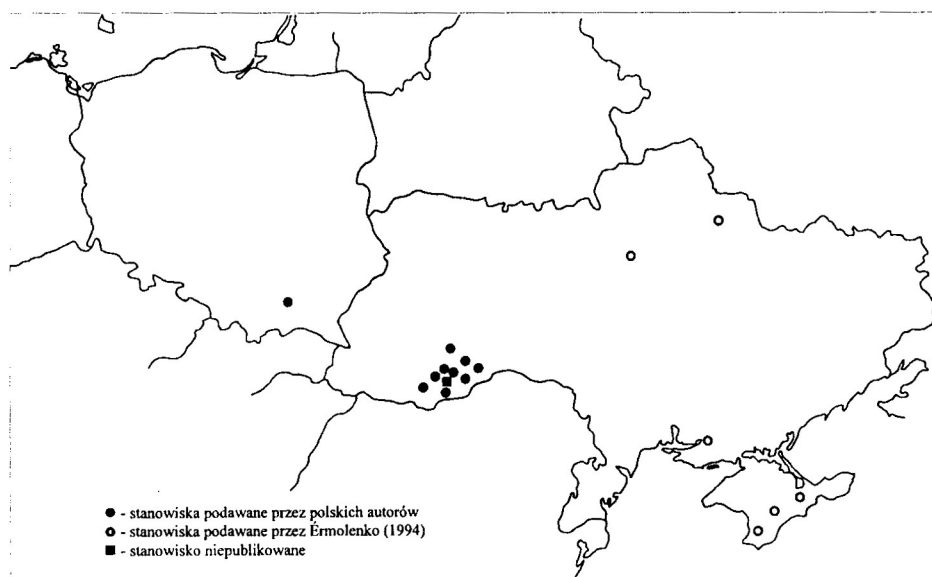
ABSTRACT: The authors provide a review of records of *Bittacus italicus* (O. F. MÜLL.) in Poland and Ukraine with comments on the distribution of two species of the genus *Bittacus* LATR. in Central Europe.

KEY WORDS: *Mecoptera*, *Bittacidae*, *Bittacus italicus*, Central Europe, faunistics, distribution.

Rodzina *Bittacidae* licząca około 150 gatunków występuje głównie w ciepłych regionach Afryki, Azji, Australii i obu Ameryk. Rodzaj *Bittacus* LATREILLE, 1805 jest najliczniejszy (około 115 gatunków) w obrębie całej rodziny (PENNY, BYERS, 1979). W Europie Środkowej jest reprezentowany jedynie przez dwa gatunki *Bittacus hageni* BRAUER, 1860 oraz *B. italicus* (O. F. MÜLLER, 1766).

Oba gatunki mają podobny zasięg występowania, z tym że *B. hageni* notowany jest znacznie rzadziej niż *B. italicus* (TAJOVSKÝ, LAUTERER, 1986; DEVETAK, 1988). Występują one głównie w Europie Południowej i częściowo Środkowej (w jej południowej części). Prawdopodobnie północna granica występowania obu gatunków przebiega na wysokości Czech i południowej Polski. Opublikowane przez STROJNEGO (1955, 1971) jedyne znane w Polsce

stanowisko w Zbylitowskiej Górze nad Dunajcem (Beskid Wschodni DA93) (Ryc. 1), gdzie złowiono jednego samca z gatunku *B. italicus*, nie jest uwzględniane w literaturze dotyczącej rozmieszczenia tego gatunku. Prawdopodobnie występowanie gatunku w Beskidzie Wschodnim nawiązuje do licznych stanowisk znajdujących się na Zachodniej Ukrainie, a podawanych w polskiej literaturze z XIX i początków XX w. Pierwszym opracowaniem cytującym stanowisko tego gatunku z rejonu Kamieńca Podolskiego jest praca BELKEGO (1859), którą cytuje później MAJEWSKI (1882, 1885). Największą ilość danych zawierają prace DZIĘDZIELEWICZA (1868, 1889, 1891, 1917). W pierwszej z nich (DZIĘDZIELEWICZ, 1868) podaje stanowisko *B. italicus* z okolic Skały i Mielnicy, odkryte przez WIERZEJSKIEGO. W kolejnej swej publikacji autor ten (DZIĘDZIELEWICZ, 1889) charakteryzuje *B. italicus* jako gatunek południowy, rzadki w kraju, podając nowo odkryte przez siebie stanowisko z bagna przy wsi Wierbiąż Niżny koło Kołomyi. Najobszerniejsze dane zawiera praca tego autora z 1891 r., w której omawia na przykładzie wielu stanowisk ogólne rozmieszczenie tego gatunku oraz jego preferencje siedliskowe: „W południowej części Podola, a najwięcej rozposzechniony na Naddniestrzu. Najwyżej na północy w okolicy Rosochacza na okopie cmentarza odszukany. Skała, Mielnica, Uście Biskupie, Filipkowice, Gródek, Probabin koło Zaleszczyk. Na okopach, przydrożach, ugorach,

Ryc. 1. Stanowiska *Bittacus italicus* MÜLL. w Polsce i na Ukrainie.

Fig. 1. Localities of *Bittacus italicus* MÜLL. in Poland and Ukraine.

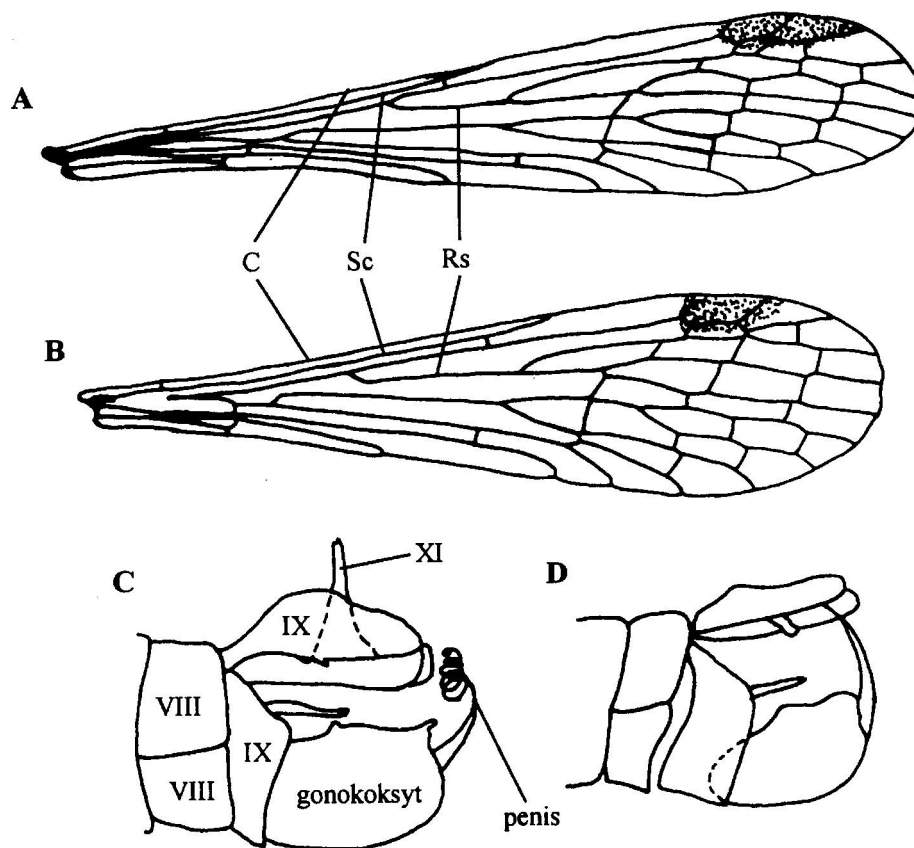
przedlesiach [...] dość pospolity. [...] Wszędzie na *Eryngium planum* lub *campestre* [...], lub w bliskości tych roślin w burzanach spostrzegany...”. W pracy z 1917 r. DZIĘDZIELEWICZ określa rozsiedlenie *Bittacus italicus* „...na polno-stepowej wierzcholinie Podola na Nadniestrzu i spostrzegany towarzysko od Rosochacza koło Czortkowa począwszy na całej przestrzeni około brzegów Dniestru rozpołożonych aż do równiny w dolinie Prutu koło Kołomyi ...”. Część starszych informacji o występowaniu tego gatunku cytuje STROJNY (1955, 1971).

Ponieważ stanowiska podane w przeszłości przez polskich badaczy z terenów obecnej Zachodniej Ukrainy nie zostały uwzględnione w nowej „Czerwonej księdze Ukrainy” (ÉRMOLENKO, 1994), autorzy uzupełnili zamieszczoną tam mapę o wszystkie znane z polskiej literatury stanowiska oraz jedno nowe, odnotowane na podstawie okazu z kolekcji Muzeum Górnośląskiego: „Wołczków, p. Zaleszczyki, 26 VIII 1924, 1 samiec, leg. S. TOLL”.

Z terenu Północnych Moraw i to na podstawie stosunkowo nowych danych wykazywany jest drugi gatunek *B. hageni*. Zebrane w latach osiemdziesiątych okazy pochodzą z Obniżenia Górnomorawskiego (ŠEVČIK, HUDEČEK, 1994). Na początku lat osiemdziesiątych, w przeciągu dwóch lat znaleziono liczne okazy tego gatunku w rejonie Znojmo w pobliżu granicy z Austrią (TAJOVSKÝ, LAUTERER, 1986). Ze względu na bliskość Bramy Morawskiej (w przypadku stanowisk z Obniżenia Górnomorawskiego) istnieje duże prawdopodobieństwo odnalezienia tego gatunku również w Polsce. Dlatego autorzy zamieszczają w pracy rysunki skrzydeł oraz ostatnich segmentów odwłoka samców z uwzględnieniem cech, które mogą być pomocne w rozróżnieniu gatunków (ryc. 2). W pobliżu stanowisk *B. hageni*, na Północnych Morawach, znajduje się również, znane z 1930 roku, stanowisko *B. italicus* w okolicach Přerova (ŠEVČIK, HUDEČEK, 1994). Gatunek ten był również notowany współcześnie z Centralnych Moraw oraz z Południowej Słowacji (TAJOVSKÝ, LAUTERER, 1986). W przypadku *B. italicus* wielce prawdopodobne jest wkraczanie tego gatunku na teren Polski dwiema drogami: wzdłuż łuku Karpat i przez Bramę Morawską.

Słabe poznanie rozmieszczenia obu gatunków w Europie wynika z dużego, na pierwszy rzut oka, podobieństwa tych gatunków do muchówek z rodziny *Tipulidae* oraz z nielicznej grupy specjalistów zajmujących się tą grupą owadów. Ewentualne dalsze stwierdzenia przyczyniłyby się do wyznaczenia dokładnych obszarów występowania obu gatunków i przeanalizowania dróg ich migracji.

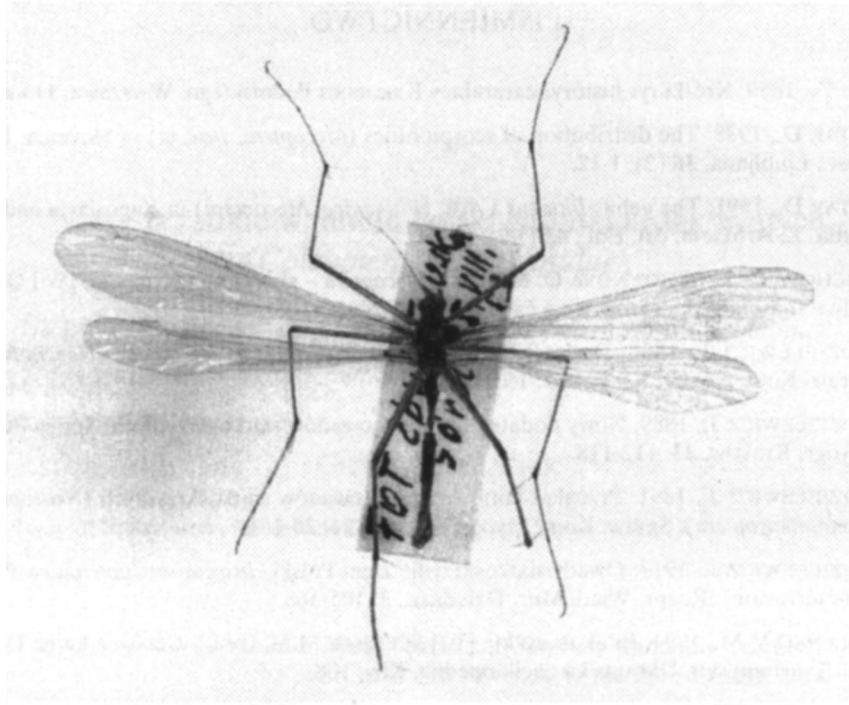
Jedyny okaz *Bittacus italicus* złapany w Polsce przez W. STROJNEGO, dzięki uprzejmości obecnego Kierownictwa Katedry Zoologii Akademii Rolniczej we Wrocławiu (zgodnie z życzeniem śp. prof. Władysława STROJNEGO),

Ryc. 2. *Bittacus italicus* MÜLL. i *Bittacus hageni* BR. Skrzydło przednie: A – *B. italicus*, B – *B. hageni* (wg DEVETAK, 1991 zmienione); Końcowe segmenty odwłoka samców: C – *B. hageni*, D – *B. italicus* (wg DOROCHOVA i MARTYNOVA, 1987 zmienione). Skróty: C – żyłka kostalna; Sc – żyłka subkostalna; Rs – żyłka sektoralna; VIII, IX, XI – segmenty odwłoka.

Fig. 2. *Bittacus italicus* MÜLL. i *Bittacus hageni* BR. Forewing of: A – *B. italicus*, B – *B. hageni* (from DEVETAK, 1991 modified); Terminal part of male abdomen: C – *B. hageni*, D – *B. italicus* (after DOROCHOVA and MARTYNOVA, 1987 modified). Abbreviations: C – costa; Sc – subcosta; Rs – sector radii; VIII, IX, XI – abdominal segments.

znajduje się obecnie w zbiorach Działu Przyrody Muzeum Górnośląskiego (Fot.). W tym miejscu autorzy składają podziękowania za przekazanie okazu Kierownikowi Katedry Zoologii Pani dr Zofii CZARNEJ oraz Panu drowi Grzegorzowi GABRYSIOWI za pomoc w odszukaniu go w zbiorach prof. W. STROJNEGO.

Fot. Okaz *Bittacus italicus* MÜLL. zebrany w Polsce.

Phot. Specimen of *Bittacus italicus* MÜLL. collected in Poland.

SUMMARY

Out of two Central European species of the genus *Bittacus* Latreille, 1805 only *Bittacus italicus* (O. F. MÜLLER, 1766) was recorded from Poland by STROJNY (1955). A single specimen was collected on Zbylitowska Góra near Dunajec river (South Poland, UTM DA93). The nearest localities of the species, known after old reports, are situated in Western Ukraine and in the area of Moravian Gate. The second species, *B. hageni* BRAUER, 1860 was recently recorded from Upper & South Moravia. The present paper summarizes all known literature data on the occurrence of the species in Central Europe. A new locality of *B. italicus* in Wołczków near Zaleszczyki (Western Ukraine) is given. It is supposed that *B. hageni* may be found in Southern Poland because of short distance to its nearest localities in Moravia. *B. italicus* may enter the area from two different directions: along the Carpathian range (from the east) and through Moravian Gate (from the south).

PIŚMIENNICTWO

- BELKE G., 1859: Krótki rys historyi naturalney Kamieńca Podolskiego. Warszawa: 114 ss.
- DEVETAK D., 1988: The distribution of scorpionflies (*Mecoptera*, *Insecta*) in Slovenia. Biol. Vest., Ljubljana, **36** (2): 1-12.
- DEVETAK D., 1991: The genus *Bittacus* LATR. (*Bittacidae*, *Mecoptera*) in Yugoslavia and Albania. Z. ArbGem. öst. Ent., **43** (1/2): 51-54.
- DOROCHOVA G. I., MARTYNOVA O. M., 1987: *Mecoptera* – skorpionovye muchi. [W:] Opre-delitel' nasekomych evropejskoj časti SSSR., **4** (6): 97-106.
- DZIĘDZIELEWICZ J., 1868: Dodatek do zeszlorocznego wykazu sieciówek (*Neuroptera*). Spraw. Kom. fizyogr. Kraków, **2**: 153.
- DZIĘDZIELEWICZ J., 1889: Nowy dodatek do fauny owadów siatkoskrzydłych. Spraw. Kom. fizyogr. Kraków, **23**: 112-118.
- DZIĘDZIELEWICZ J., 1891: Przegląd fauny krajowej owadów siatkoskrzydłych (*Neuroptera*, *Pseudoneuroptera*). Spraw. Kom. fizyogr. Kraków, **26**: 26-151.
- DZIĘDZIELEWICZ J., 1917: Owady siatkoskrzydłe ziem Polski (*Insecta neuropteroidea* Poloniae terrarum). Rozpr. Wiad. Muz. Dziedusz., **3**: 105-168.
- ÉRMOLENKO V. M., 1994: Bitak italijs'kij. [W:] ŠČERBAK M.M. (red.). Červona kniga Ukrainii. Tvarinnij svit. Ukrain's'ka encyklopedija, Kiiv: 108.
- MAJEWSKI E., 1882: Systematyczny spis owadów żyłkoskrzydłych polskich. Warszawa: 32 ss.
- MAJEWSKI E., 1885: Owady żyłkoskrzydłe (*Neuroptera polonica*). Systematyczny wykaz krajowych sieciarek i prasiatnic. Warszawa: VIII+39 ss.
- PENNY N. D., BYERS G. W., 1979: A check-list of the *Mecoptera* of the World. Acta amaz., **9**: 365-388.
- ŠEVČIK J., HUDEČEK J., 1994: Srpice (*Insecta: Mecoptera*) Slezska a severní Moravy –současný stav znalostí a přehled zjištěných druhů. Čas. slezsk. Mus. Opavě, Ser. A, **43**: 253-261.
- STROJNY W., 1955: Nowy dla Polski gatunek wojsilki – *Bittacus italicus* MÜLL. (*tipularius* F.) *Panorpatae*, *Bittacidae*. Wszechświat, 1955 (2): 75.
- STROJNY W., 1971: Spotkania z owadami. PZWS, Warszawa: 133-134.
- TAJOVSKÝ K., LAUTERER P., 1986: Contribution to the knowledge of the genus *Bittacus* LA-TREILLE, 1802 (*Mecoptera*, *Bittacidae*) in Czechoslovakia. Čas. morav. Muz., Vědy přír., **71**: 189-193.